

CSEHSZLOVÁKIA HATÁRŐRIZETE ÉS HATÁRVÉDELME 1938-BAN

GUARDING AND PROTECTION OF THE CZECHO-SLOVAKIAN BORDER IN 1938

SUBA JÁNOS PhD, térképtárvezető
HM HIM Hadtörténeti Térképtár, Budapest

Abstract

Guarding of the border of the Czecho-Slovakian Republic was provided by first the Financial Guard, then the Financial Border Guard and finally the Gendarmerie from 1933. It was jointly managed by other law enforcement authorities: the police and the Financial Guard (Custom Offices). Within the Gendarmerie, flying forces (squads) were organized on the German and Hungarian borders, whose task included eliminating the armed teams who got through the borders of the country and empowering the Gendarmerie stations.

In 1936 the State Protection Authority was established (St. O.S.), which belonged to the Ministry of the Interior. As a military organization it was responsible for the protection of the boundary zone and the territories between the fortresses.

The army assigned an important role to the military squads, which participated in the border defence, and the protection system that had been built earlier. It was the guarding forces' task to protect the state borders with the help of the fortresses. The army was mobilizing and marching at the border more times.

Bevezetés

Egy előző tanulmányunkban megvizsgáltuk a Csehszlovák állam geopolitikai, „katonapolitikai” helyzetét 1918-1938 között és ezek összefüggéseit, a hadseregfejlesztéssel és az ország megerősítésével, az erődvonal kiépítésével,¹ illetve egy másik tanulmányunkban bemutattuk a magyar határszakaszon épített erődök típusait, és ismertettük felépítésüket, működési elvüket.² A téma zárásaként, bemutatjuk a csehszlovák állam határőrizet, és a hadsereg határvédelmi szerepét, süllyal a csehszlovák hadsereg 1938. évi mozgósítására, és felvonulására a határa.

1. Csehszlovákia határőrizete

A Csehszlovák Köztársaság határőrizetét először a Pénzügyi Őrség, majd a Pénzügyi Határőrség és végül a Csendőrség biztosította. A határőrizetben a társ rendvédelmi szervek: rendőrség, pénzügyi őrség (vámhivatalok), is részt vettek. Esetenként, egyes – nagyobb élőerőt igénylő – határőrizeti feladat ellátásába lehetőséget teremtettek, arra hogy bevonják a határmenti katonai alakulatok egy részét. Erre azonban nem nagyon kerülhetett sor, mert a csendőrségen belül úgynevezett repülő osztagokat szerveztek, az ilyen jellegű feladatokra. Ezen osztagok feladata volt az ország határán átjutott fegyveres csoportok

felszámolása, illetve szükség esetén a csendőrörsök megerősítése. A repülő csendőrosztagokat motorizálták, golyószórával, géppuskával szerelték fel. A határszéli őrsöket ellátták sorozatlövő fegyverekkel.

A csehszlovák határőrizetben részt vettek a pénzügyi őrség (vámhivatalok), az egészségügyi kirendeltségek is. A rendőrség a távolsági határforgalmat is ellenőrizte. A csendőrök is végeztek határforgalom ellenőrzést. Az Országos Parancsnokság alárendeltségben tíz határforgalmi őrs működött. A csehszlovák-magyar határszakaszon a kishatárforgalom ellenőrzését hajtották végre.

1.1. Pénzügyőrség

1918.október 28-án a Csehszlovák Köztársasággal egy időben jött létre a Pénzügyi Őrség is. Először az államhatár védelme az államgazdaság területére irányult. Az 1920. évi 28. sz. törvény a Pénzügyi Őrséget megszüntette, és létrehozta a Pénzügyi Határőrséget, amely az országhatáron látta el a szolgálatát. 1927-ben fogadták el a vámtörvényt (114. sz. tv.), illetve a végrehajtásáról szóló 1927. évi 168.sz.kormányrendeletet. A Pénzügyi Határőrséget visszakapta régi nevét: a Pénzügyi Őrséget, és átszervezték vámhatósággá, a pénzügyminisztérium alárendeltségében. Azok, akik nem voltak alkalmasak a határ menti szolgálatra, ellenőrzésre osztották be.

A Pénzügyi Őrség fegyveres egyenruhás testület volt, katonai fegyelem alatt állt. Személyzetet a tisztek, pénzügyi határőrök és segéd pénzügyi határőrök alkották. A Pénzügyi Őrség feladatai közé tartozott a személyek átléptetése, az áruszállítás ellenőrzése az államhatáron, vámbűncselekmények megakadályozása, valamint a határőrizet. Segítségnyújtása az illetékes hatóságnak, vagy szervnek a közbiztonság védelmére és intézkedések végrehajtására, valamint együttműködés az államhatár katonai védelmében. A szervezet feladata volt biztosítani a határ menti területet, közvetlen veszélyeztetés és egy konfliktus esetén a felderítő hírszerzésben részt venni. A Pénzügyi Őrség tevékenysége elsődlegesen az ország gazdasági érdekei védelmére irányultak, amely egy időszakban megfelelő volt.

1933-tól új – Csehszlovákia számára válságos – nemzetközi helyzetben szükségessé vált az államhatár biztonságának újraértékelése. Úgy értékelték, hogy a Pénzügyi Őrség már nem képes végrehajtani az államhatár őrizetét, védelmét és garantálni a lakosság biztonságát az államhatár mentén. Ezért a határőrzését a csendőrségre bízták.

1.2. Csehszlovák csendőrség

A csehszlovák csendőrség kettős alárendeltségben – HM, BM – volt, mint a magyar csendőrség és decentralizált struktúrával rendelkezett. A Prágai Főparancsnokság alá négy területi parancsnokság tartozott, amelyek felelőségi területe Csehország, Morvaország, Szlovákia és Kárpátalja volt, illetve a Prágai csendőrtiszti iskola. A parancsnokság szervezetén belül működött a központi nyomozó osztály, amely esetenként a fontosabb ügyek vizsgálatát is végezte.

A területi parancsnokságok alárendeltségébe tartoztak csendőr altiszti iskolák, illetve a központi nyomozó csoportok, amelyek a csendőrnyomozó alegységek felügyelete mellett nyomozásokat végeztek. Területi-parancsnoki közvetlenként funkcionáltak a légiforgalmi ellenőrző csendőrosztagok 2-3 repülőgéppel. Ide tartoztak a csendőrosztály-parancsnokságok. A csendőrosztály-parancsnokságokat pedig a csendőrrjárás-parancsnokságok alkották az őrseikkel.

Egyes osztályparancsnokságok nyomozó alegységgel, repülő csendőrosztaggal, csendőr útellenőrző alegységgel is rendelkeztek. A német és a magyar határmenti osztályok

mindegyike rendelkezett repülőosztaggal. Az útellenőrző alegységek az országúti forgalomellenőrzést végezték.

A négy – Prágai, brnói, pozsonyi és ungvári – területi csendőrparancsnokság alárendeltségében összesen 66 osztály-, 283 járőrpáncsnokság, 40 nyomozóalegység, 10 útellenőrző alegység, 5 légiforgalmi csendőroszttag és 26 repülő csendőroszttag – ebből 18 a határ mentén – dolgozott. A csehszlovák csendőrség összesen 2708 őrrrel rendelkezett, a személyi állomány létszáma pedig 13 637 főt tett ki.

A csendőrség személyi állományának biztosítása önként jelentkezés útján történt. Csendőrtisztnek csak hivatásos vagy tartalékállományban lévő tisztek jelentkezhettek. A tíz hónapos csendőrtiszti tanfolyam elvégzése után vették át a tisztikarba. Az altiszti karba a katonai szolgálat teljesítése után, nyolc hónapos csendőraltiszti tanfolyam elvégzése után kerülhettek át.

A magyar határszakasszal határos pozsonyi parancsnokság alá 579 őrs 3595 fő csendőr, az ungvári országos csendőrparancsnoksághoz 139 őrs, 816 fő tartozott, a tisztikar létszám 173 fő volt. A személyi állomány egynegyede, az őrsöknek pedig egy nyolcada a magyar határ mentén volt elhelyezve. Az őrsök létszáma 4–21 fő között mozgott. A határok mentén az őrsök létszáma 6–10 fő között mozgott. A tíz főnél nagyobb őrsök ritkák voltak. A csehszlovák csendőrség szervezetében összesen 49 őrsön volt a személyi állomány létszáma 10 főnél nagyobb.

A pozsonyi csendőrparancsnokság alá a pozsonyi, komáromi, losonci, rimaszombati, roznyói, kassai, nagymihályi osztályparancsnokság, az ungvári területi csendőrparancsnokság alá az ungvári, munkácsi és beregszászi osztályparancsnokságok tartoztak, amelyek rendelkeztek a magyar határszakasszal. A határmenti őrsök a határőrzését – közbiztonsági feladataik részeként – mozgó és álló járőr szolgálattal (kishatárforgalmi határátkelőhelyeknél) hajtották végre. A határmenti csendőrőrsöket és a határmenti csendőrosztályok repülőosztágait mozgósítás esetén a Honvédelmi Őrség alárendeltségébe helyezték. A határmenti csendőrőrsökre ekkor katonai erősítés érkezett tartalékos állományból. Az ő felszerelésüket a csendőrőrs őrizte, elhelyezésüket pedig már békeidőben kialakították. Mozdósításkor a határmenti csendőrőrsök feladata volt a vasútvonalak és hírközlő vonalak biztosítása.

A csendőrségnek, úgymint más rendvédelmi szerveknek is megvolt a feladatuk az államvédelem és a hírszerzés területén is. Megkapták a kémelhárítás által körözött személyek névjegyzékét, személyleírásukat. A határmenti őrsök feladata volt, a zöldhatáron át érkező futárok fogadása, illetve a határon való átkelésük biztosítása. Feladatuk volt, az őrs működési területével határos túloldali területen besúgók „bizalmi egyének” beszerzése.⁴

1.3. Államvédelmi Őrség – Honvédelmi őrség

1936. évi 270. sz. kormányrendelettel létrehozták az Államvédelmi Őrséget (Strázni obrnny statu, rövidítve St. O. S.), amely a Belügyminisztérium alá tartozott, és katonai szervezatként az államhatárok védelméért volt felelős. Feladata volt megvédeni az államhatárok sérthetlenségét és az ország terület integritását, elsősorban a határzóna és az erődítmények között, kölcsönhatásban segíteni a közrend védelmét és a biztonság megerősítését. A fontos objektumok és az állami kommunikációs központok védelmét is biztosította.

Az államvédelmi őrsök meghatározott esetekben használhattak fegyvert, és a szolgálatban együttműködés keretében kérhettek segítséget az egyes közszolgáltatási szervektől, elsősorban a polgári hatóságoktól és más őrségektől, a polgármesterektől és a katonai parancsnokságoktól. 1938-ban Honvédelmi Őrség néven a katonai vezetés alá rendelték. Személyi állománya három hadosztály tett ki.

2. Csehszlovák hadsereg és a határvédelem

A hadsereg a már ismert katonapolitikai megfontolásokból nagy szerepet szánt a határvédelemben közreműködő katonai alakulatoknak, illetve a már kiépült védelmi rendszernek. Csehszlovákia feldarabolásakor 267 nehéz- és 9982 közepes, illetve könnyűerődítmény állt a hadsereg rendelkezésére.

A csehszlovák hadsereget területi alapon hét hadtestbe szervezték, kettőt Csehországban, kettőt Morvaországban, kettőt Szlovákiában, egyet Kárpátalján. Ez a haderő 22 gyalogos- és 4 gyorshadosztályból, valamint két speciális csoportosításból állt. E haderőből 12 hadosztály határkörzeti volt, a biztosító erőkhöz tartozott még öt különleges csoport.

A hadsereg feladatát tekintve biztosító és a manőverező részre oszlott. A biztosító erők feladata volt, az államhatárok védelme az erődítmények segítségével. Ez a hadsereg erejének 44%-át tette ki, mintegy 20 hadosztálynyi erőt képviselt. A biztosító erőket 12 határkörzetbe osztották szét. A körzetek felsőbb parancsnokságait a határzóna-parancsnokságok képezték. Összesen hat határzóna-parancsnokság működött, amelyek az öt hadsereg-törzs alárendeltségébe tartoztak. A mintegy 200 ezer fő élőerő nagyobbik felét és a haditechnika közel 80%-át a német hadsereg csapataival szemben koncentrálták. A manőverező rész a manőverező védelem és ellentámadás céljait szolgálta.

A határvédelmi csapatok két fajtáját különböztették meg, az önálló erődítményezredeket, amelyek a nehéz erődítmények védelmét valósították meg és az önálló könnyű erődítményezredeket és zászlóaljkat. Ez utóbbiak a közepes és könnyű erődítmények védelmét hajtották végre. A könnyű erődítmények csapatainak személyi állományát a környező lakosság tartalékosaiból állították össze. Alapelve volt azonban, hogy az erődítményekbe kizárólag cseh és szlovák nemzetiségű katonákat lehetett beosztani. Az erődítményezredek két hadosztálynyi erőt alkottak. A könnyű erődítményezredek száma 10, a könnyű erődítmény-zászlóaljok száma 24 volt.

3. Csehszlovákia határvédelme

1936. május 12-én alkották meg a csehszlovák államvédelmi törvényt francia mintára, illetve alakult meg az Államvédelmi Tanács. Az államvédelmi törvény végrehajtását a nemzetvédelmi miniszterre bízták, ki jog- és hatáskörének nagy részét a hadtestparancsnokságokra ruházta át. Ez által lehetővé vált, hogy bármilyen politikai feszültség esetén, a köztársasági elnökön, mint legfőbb hadúrón keresztül a katonai vezetés, a törvényhozás két házának kikapcsolásával, minden hosszadalmas eljárás nélkül, azonnal megtehesse az állam védelmére azokat a katonai intézkedéseket, amelyek belső lázadások elfojtását szolgálják, vagy valamely külső ellenség meglepetésszerű támadását kizárja.

Csehszlovákiában 1938-ban kétszer volt mozgósítás⁴ (békeállományról hadi állományra való felemelés) 1938. május 21-én és 1938. szeptember 12–18-a között. 1938. szeptember 24-én rendelték el az általános mozgósítást. A katonai vezetés az első állományfelemelést a polgári kormányzat tudta nélkül és annak akarata ellenére hajtotta végre, és a tartalékosok váltásával csökkentett méretben 1938. szeptember 12-éig fenntartotta. Ekkor rendelte el második állományfelemelést.

3.1. A Csehszlovák hadsereg mozgósítása

3.1.1. Felkészülés a mozgósításra (állományfelemelésre)

A csehszlovák hadvezetőség a mozgósítást példaszerűen előkészítette. Az „Anschluss” óta a hadsereg számára lekötött tehergépkocsik számát folyamatosan emelték. Az ország vezetését a hadvezetés céljainak megfelelően átállították és az ország mozgósításában mutatkozó hiányokat a lehetőségekhez képest kiküszöbölték. A hadipari üzemeket évek óta kiépítették és előkészítették az ország belsejébe (Vág völgyébe) való áttelepítésüket. 1937. évtől kezdődőleg az ipar részére nyersanyagot, tehergépkocsikat, a polgári lakosság részére – külön alap terhére – élelmiszert tároltak. A felvonulás területére vezető vasútvonalakat ugyan csak több éves munkával kétvágányosították, új hadművelési utakat építettek és a régiakat folyamatosan karban tartották.

A tehergépkocsik mozgósítási készleteit 1933 óta fokozatosan kiegészítették, a fegyverzetet és felszerelést korszerűsítették. A személyi behívást, a lovak, járművek és gépjárművek előállítását nagy előrelátással szabályozták, úgy hogy a behívójegyek 1938. május 18-án, tehát már az első háborús veszély idején, aláírva, kézbesítésre készen voltak. A kézbesítésükhöz szükséges gépjárművek pedig rendeltetési helyükön voltak. A szállítási góciókban vasúti szerelvényeket helyeztek készenlétbe.

A határbiztosító alakulatok (határrendőr, határpénzügyőr, államvédelmi őrség), kiegészítésének felszerelését a határrendőr- és pénzügyőr őrsőkön, míg a riadó alakulatok tartalékosai részére szóló felszerelést a határ menti falvakban tárolták.

3.1.2. A mozgósítási gócpontok, felszerelési állomások

A behívott tartalékosok felszerelése a békehelyőrségek pöttesteinél történt. A határbiztosító csapatok kiegészítéseit a lakóhelyről egyenesen a határra irányították. A soralakulatokat kiegészítésükkel együtt felszerelésük után, 1-2 napon belül a határra küldték. A nemzetiségi keverékhez igényelt tartalékosokat az egyes országrészek felé azonnal útnak indították.

Az 1938. szeptember 24-én elrendelt általános mozgósításkor a békeseregtestek (sorhadosztályok) már felvonultak és a határon álltak. A nagy tömegben bevonuló tartalékosokat a békehelyőrségek pöttesteitől azonnal tovább irányították a közeli falvakba. Felszerelésük és a tartalék alakulatok felállítása itt ment végbe. Ezzel megakadályozták azt, hogy egyes helyőrségekben 20 000 főt is kitevő nagyobb mozgósítási góciók keletkezzenek. Ilyenek lettek volna: Zsolna, Igló, Kassa, Eperjes, Besztercebánya, Zólyom, Nyitra, Pozsony.

A békehelyőrségek felszerelési raktárait az általános mozgósítás előtt a következőképpen osztották szét: Határbiztosító csapatoknál: a határrendőr- és határpénzügyőr-őrsök kiegészítéseinek felszerelését az egyes őrsőkön tárolták. A határvédelemben résztvevő hadosztályok riadó alakulatai kiegészítéseinek felszerelését a közvetlenül a határon fekvő községekben tárolták, vagy azok csendőrségi tehergépkocsik hozták magukkal, amelyek az alakulatok kiegészítéseit összeszedték és a határon levő harcálláspontra vitték.

A soralakulatoknál a felszerelés a békehelyőrségekben maradt és a soralakulatokat ezekben szerelték fel. A tartalék alakulatok felszerelését a pöttetek felszerelési raktáraiból a közvetlen közelben, (5–10 km-re) fekvő falvakban osztották el. E falvakba irányították a pöttetekhez bevonult tartalékosokat is.

Ez a rendszer légvédelmi szempontból igen előnyös volt, mert a mozgósítási gócpontokat számos apró célpontra bontott szét. Legnagyobb előnye azonban mégis az volt, hogy a határbiztosító csapatok mozgósítását rendkívül meggyorsította.

3.1.3. Behívások, bevonulás

A szokásos évenkénti fegyvergyakorlatokra a bevonulások a szokásos április 1-je helyett 1938-ban már február végén megkezdődtek.

Az 1938. május 21-i első állományfelemelés alkalmával behívtak az I. tartalék 5 legfiatalabb évfolyamából annyi megbízható tartalékost, mint amennyire a békealakulatok hadiállományra emeléséhez szükség volt, és ezen felül évfolyamra való tekintet nélkül a különleges kiképzésűeket. A behívások rendes és rendkívüli fegyvergyakorlatok címén történtek. A rendes fegyvergyakorlatra bevonulók 28 napig, a rendkívüli bevonulók kb. 2 hónapig szolgáltak. 400 000 tartalékost szólítottak fegyverbe, akik hat óra leforgása alatt villámgyorsan és rendezetten elérték a védőövezetet, és harci állásokba helyezkedtek a határmenti erődítményekben. A lakosság és a katonaság megértéssel, elszántan és lelkesedéssel fogadta ezt az intézkedést.⁵

Az első állományfelemeléskor a bevonulás mintaszerűen ment végbe. Ez a tény azonban nem a fegyelem javára írható, hanem egyes egyedül a csendőrség kíméletlen erélyének tudható be.

A válság elhúzódásával a behívottakat váltani kellett. Az újabb behívásoknál már nem voltak tekintettel a megbízhatóságra. Az 1938. szeptember 2–18-a között végrehajtott második mozgósításnál újból azokat hívták be, akik az 1938. május 21-i állományfelemelésnél voltak bevonulva. Az 1938. szeptember 24-én elrendelt általános mozgósítás ismét csak az I. tartalék összes évfolyamait érintette. Ilyen eljárás mellett az I. tartalék több évfolyama egy év leforgása alatt 2-3-szor is teljesített fegyvergyakorlatot. E körülmény mérhetetlen elkeseredést szült s mivel célját nem látták a fegyelem felbomlásának egyik alapvető oka volt.

A második állományfelemeléskor és az általános mozgósítás alkalmával a bevonulás már nem ment simán. A behívottak a behívás és általános mozgósítási parancs elől megkezdték a bujkálást, sőt némely helyen ellenszegültek a parancsnak. E jelenségek okát abban látták, hogy egyrészt a bevonultak tömege megnőtt, másrészt a csendőrség ellenőrzése gyengült, mert nagy részét a Felvidékről a szudéta-német területekre szállították el.

3.1.4. Az állományfelemelés (mozgósítás) végrehajtása

A két állományfelemeléskor a behívás vagy kimutatások, vagy behívójegyek útján, az általános mozgósításkor pedig rádió és falragaszok útján történt meg.

Még az állományfelemelés elrendelésének éjjelén 0 óra és 1 óra között megjelentek a csendőrség, felszereléssel megrakott tehergépkocsikon a határ közelében fekvő falvakban és kimutatások alapján a jegyző és bíró vezetése mellett feliasztották álmukból a tartalékosokat, csomagolásra 1-2 órás időt hagyva, a magukkal hozott felszerelésbe beöltöztették és tehergépkocsin azonnal a határra szállították. E behívottaknak 2 napi ételt kellett magukkal vinniük. Ezzel az eljárással azokat a tartalékosokat riasztották fel, a határ csendőrsők és a határpénzügyőr-örsök kiegészítéseit (államvédelmi örségsztagait) is, mégis annyi eltéréssel, hogy ezeknek még kevesebb időt engedtek a csomagolásra és ezeket a csendőrsőkön már korábban tárolt felszerelésekbe öltöztették be és tehergépkocsikon még korábban a határra vitték.

A behívójegyeket gépkocsikon, vagy motorkerékpárokon hordták szét az egyes községekbe. A behívottaknak 6 órán belül kellett bevonulni csapattesteikhez. Ezeket a polgári ruhában vasúton, vagy tehergépkocsin szállították be, az ily módon behívottak a határvédelemben résztvevő hadosztályok kiegészítései voltak.

A határbiztosító csapatok (határcsendőr és pénzügyőr, államvédelmi őség osztagai és riadóalakulatok) kiegészítéseinek kiállítása a határ menti falvakból, a felszerelésnek tehergépkocsin a bevonultottakhoz való szállítása, a felszerelőknek tehergépkocsin a határra való szállítása, a bevonulási idők rendkívüli lerövidülése és a tehergépkocsik bőséges alkalmazása a mozgósítási időket általában felére, a határbiztosító csapatokét még erősebben csökkentette.

3.1.5. Létszámok

A magyar katonai felderítés szerint a második állományfelemeléskor (1938. szeptember 12–18.) annyi tartalékost hívtak be, hogy a békealakulatok alosztályai majdnem kétszeres hadiállománnyal rendelkeztek. A többletet (köztük a ténylegeseknek mintegy 40–50%-át) felvidékről a nyugati országrészekbe szállították a nemzetiségi keverés céljából. Onnan viszont főleg cseh és szudétanémet tartalékosok érkeztek.

Az általános mozgósításnak elrendelése 1938. szeptember 24-én a már meglévő állapot szentesítésére szolgált, mert a tartalék alakulatok 70–80%-ig már felváltak töltve. A teljes tartalék mozgósításakor már csak a menet és pótzászlóaljokat, valamint a sor és tartalék hadosztályok közvetlenjeit kellett felállítani. Ez a magyarázata annak, hogy a tartalék hadosztályok 1939. szeptember 25–27-e közötti 3 nap alatt elérték menetkészültségüket.

A II. tartalék mozgósítását és az egész határsáv kiürítését 1938. szeptember 30-án tervezték elrendelni, de erre már a „Müncheni egyezmény” következtében nem került sor.

3.1.6. Menetkészültségi elérése

Az 1938. február 15-ét megelőző időszakban a sorhadosztályoknak a mozgósítás 4-ik napjának 24 órájában kellett elérni a menetkészültséget. Az 1938. május 21-i állományfelemelésénél a határbiztosító csapatok annak elrendelésétől számítottnan 3–5 órán belül, a sorhadosztályok pedig a 2. nap 24 órájában nemcsak menetkészek voltak, de már a határon is voltak. Ezért a csehszlovák katonai vezetés elrendelte, hogy a sorhadosztályoknak a 2. mozgósítási nap 24 órájában, a tartalék hadosztályok pedig a 4. mozgósítási nap 24 órájában menetkészeknek kell lenniük. Ezen időpontokat a mozgósítás már ismertetet technikai eljárásoknak köszönhetően el is érték.

3.1.7. Nemzetiségek elosztása és keverése

Békében a csehszlovák hadsereg tehergépkocsi igényeinek kiegészítése területen kívüli volt, azaz egy-egy csapattest 7–10 hadkiegészítő körletből is kap(hat)ott gépjármű kiegészítést.

A magyar katonai tervezők a csehszlovák mozgósítás esetén éppen a mozgósítási idők csökkenése érdekében területi kiegészítéssel számoltak. A nemzetiségek szükséges keverését – ahogy a cseh politikai vezetés igényelt e– csak a bevonulók felszerelése után várták, ha erre idejük lesz.

Ezen magyar feltevések az 1938. május 21-i mozgósítással (állományfelemeléssel) kapcsolatban valóra is váltak, azon kivétellel, hogy a határbiztosító csapatok kiegészítése a Felvidéken területi maradt. A második állományfelemelést (1938. szeptember 12–18.) általában lassabban és óvatosabban hajtották végre, mint az elsőt. Nem törekedtek annak gyors végrehajtására. Éppen ezért a behívott tartalékosokat nagyrészt oda vonultatták be, ahol tényleges katonai szolgálatukat leszolgálták. Ezen intézkedés következtében a sorhadosztályok hadiállományra emelése már kevert nemzetiségekkel történt úgy, hogy azok

az 1938. szeptember 21-én bekövetkezett újabb határmegszállásnál már kevert nemzetiségű alakulatokból álltak. A sorhadosztályok kiegészítése ezúttal területen kívüli volt, míg a határbiztosító csapatok kiegészítése ez esetben is területi maradt.

Az általános mozgósítás elrendelésével már csak a tartalékadosztályok és magasabb parancsnokságok közvetlenjeinek felállítása volt hátra. Az általános mozgósítás már területi alapon történt. A magyar katonai vezetés biztosra vette, hogy a tartalék hadosztályoknál a nemzetiségi keverést a háború megindulásakor hajtották volna végre. A feszültség békés megoldása következtében azonban a nemzetiségek keverését a tartalék hadosztályokban nem hajtották végre.

A szudéta-németeknek és a lengyeleknek 1938. október 3–6. között történt leszerelésével megindult a Felvidéken a kétirányú vasúti szállítás: a szudéta-németeket nyugatra, ezek pótlására pedig főleg szlovák nemzetiségű legénységnek keletre való szállítása. Utóbbiaknak kellett pótolni azt a 25–30%-os hiányt, amely a németek és lengyelek leszerelése következtében a sorhadosztályoknál beállt. A gyalogos századok létszáma a sorhadosztályoknál 180-ra, a tartalékadosztályoknál 160 főre csökkent.

A Bécsi döntés után a magyar nemzetiségű legénység leszerelése után –1938. november 12–20. között – feloszlatták az 1938. áprilisban felállított 38 őrzászlóaljot. Ezek tényleges legénységét használták fel a magyarok leszerelésével bekövetkezett hiányok pótlására. Voltak tartalék gyalogezredek, melyek egy zászlóaljra és tüzérezredek, amelyek 1-2 osztályra olvadtak le.

Megállapítható, hogy a nemzetiségek folytonos keverése, a szállító eszközök állandó igénybevételével történt. Feltűnő az a nagy gondosság, amellyel a nemzetiségek elosztását állandóan szabályozták. A cseh hadvezetőség tisztában volt azzal, hogy tehergépkocsik legsebezhetőbb pontja a nemzetiségi kérdés volt. A köztársaság vezetői részéről súlyos hiba volt, hogy politikai vonalon mindent elkövettek azért, hogy a nemzetiségek elkeseredése és gyűlölete állandó legyen Végeredményben céltalan és haszontalan volt a nemzetiségi keverés erőtetése, mert az ennek következtében beálló állandó hullámmás és személycseré szétrombolta azokat az erkölcsi tényezőket összetartó erőt, amelyeket a cseh tisztikar az egyes csapatoknál felépített.

3.2. Határvédelem végrehajtása

3.2.1. Határmegszállás

A csehszlovák határvédelem végrehajtásában a következő fokozatok voltak: határzár, határbiztosítás, a határ megszállása, vagyis a tulajdonképpeni határvédelem.

Az állományfelemeléssel egyidejűleg részleges határzárát rendelték el, a helyi forgalmat beszüntették, csak a távolsági forgalmat tartották fenn. A teljes határzárát még a határbiztosító csapatok megjelenése előtt hajtották végre az államvédelmi osztagok felriasztása után. Ezen alakulatok az állományfelemelés 0 óráját követően 2–5 órán belül a határon, harcálláspontjaikon állottak.

A határbiztosítást azon alakulatok hajtották végre, amelyeket az államvédelmi őrségek osztagai és a határvédő hadosztályok riadó alakulatai elnevezés alatt ismerünk. (A határ közelében levő helyőrségeknek erre kijelölt csapattesteik általában az összerő egyharmada.)

A riadó alakulatok az állomány felemelést követően, de legkésőbb 12 óra múlva a határon elfoglalták harcálláspontjukat.

A határmegszállást és ezzel a tulajdonképpeni határvédelmet a sorhadosztályok látták el, amelyek általában az állományfelemelés 0 órájától számított 36-48 órán belül a határon

felvonulásukat befejezték. Ez volt a helyzet az 1938. május 21-i eseményeknél. (Az 1936 február 15-től 1937. november 15-ig terjedő időszakban a csehszlovák sorhadosztályok mozgósítási ideje 4, a tartalékhadosztályoké 8 nap volt.)

3.2.2. Határvédelmi erők

Az államvédelmi őrségek osztagai általában minden egyes határrendőr és határpénzügyőr az állományfelemelés elrendelésekor egy szakaszerejű „államvédelmi őrség osztagává” alakult át oly módon, hogy az őrsök közvetlenül közelükben fekvő falvakból annyi helybeli tartalékost riasztottak fel, mint amennyi őrsüknek 40 főre való kiegészítéséhez szükséges volt. Ez tehát azt jelentette, hogy minden békeőrs helyén egy szakasz állt, amelyet például a magyar határon kizárólag magyar nemzetiségű tartalékosokkal kellett feltölteniük.

Riadó alakulatok (soralakulatok), már a békeelhelyezésben is a határon álló gyalog zászlóaljából és tüzérosztályokból kerültek ki. Ezek hadiállományra emeléséhez szükséges tartalékosokat az államvédelmi őrségekhez hasonlóan teljesen azonos módon kapták. A tartalékosokat ugyanonnan a csendőrség szedte össze és nem a riadóalakulatokhoz, hanem egyenesen a határra szállította. A riadóalakulatok kiegészítése tehát előbb volt a határon, mint maga az alakulat, és ez a magyar határon, magyar nemzetiségű kiegészítést jelentett.

Határvédő hadosztályok hadiállományra emelésénél a kiegészítések nemzetiségi keverését felszerelésük után hajtották végre.

Ebből is látszik, hogy a határbiztosító csapatok gyorsabb mozgósítása a megbízhatóság rovására történt, mert ezek kiegészítéseit majdnem teljesen magyar nemzetiségű tartalékosok képezték. Az 1938. május 21-i állományfelemelés után annak elrendelésétől számított 36 óráig (határvédő-hadosztályok megjelenésnek időpontja) saját megrohanó erőknek komoly ellenállással számolni nem kellett. E körülmény pedig a mozgósítás alatt álló cseh tehergépkocsikra komoly esetben végzetessé válhatott volna.

3.3. A határvédelmi erők csoportosítása

Az 1938. május 21-i eseményeknél a Felvidéken a határbiztosító csapatok (államvédelmi őrségosztagai és a riadó alakulatok) részére tartalékként a 3. gyorsan mozgó hadosztály állott rendelkezésére, Lévánál.

A határvédelem magasabb rendű egységeinek felvonulása után a Felvidéken valamilyen sorhadosztályt felemésztette a határ megszállása, kivéve a 3. gyorsan mozgó és a 15. gyaloghadosztályt.

Azonos helyzet alakult ki az 1938. szeptember 21-én a határmegszállás után is, annyi eltéréssel, hogy a 15. gyalogos hadosztályt Morvaországba irányították. Az általános mozgósításig, illetve a tartalékos hadosztályok megalakulásáig (1938. szeptember 28.) tehát a Felvidéki határvédelem tartaléka csak a 3. gyorsan mozgó hadosztály volt, Lévánál.

Az általános mozgósítás elrendelésekor (1938. szeptember 24.) a tartalékhadosztályok megalakulása után (1938. szeptember 28.) a Felvidékről Morvaországba szállították a 15. tartalék-, 16. tartalék-, és 17. tartalék-hadosztályokat, a már korábban elvonult 15. sorhadosztállyal együtt tehát összesen 4 hadosztályt.

Az 1938. szeptember. 29. és 1938. október 10-e közötti időpontban a magyar határon a csehszlovák határvédelmi erők csoportosítása a következő volt:

A 9., 10., 11. és 12. gyalogos sorhadosztály a magyar határon határmegszállásban,
A 9. tartalék-, 10. tartalék-, és 3. gyorsan mozgó hadosztály a határvédelem tartalékként a magyar határ közelében,

A 16., 17. hegyi gyalogos sorhadosztályok és a 12. tartalékhadosztály a lengyel határon határmegszállásban,

A 11. tartalékhadosztály Eperjes környékén a lengyel határvédelem tartalékaként. A csehszlovák határvédelem azonban a Felvidéken 1938. október 12-én a Morvaországból visszaérkezett eredetileg is Felvidéki négy gyalogos hadosztállal megerősödött.

A magyar felderítés szerint a Komáromi tárgyalások megszakítása után a Vlára szoroson keresztül Csehországból Galgóc-Nyitra környékére érkezett egy gyorsan mozgó hadosztály Ennek gépesített dandárját a cseh hadvezetőség 1938. november közepe táján Rutenföldre, Varanno-Homonna-Örmező területére rendelte.

A csehszlovák határvédelem Magyarország felé a tartalék hadosztályok felállításáig 1938. szeptember 28-ig 4 hadosztályból állt és számottevő tartalékkal nem rendelkezett.

Egy magyar támadás esélyei még az 1938. október 3–10. közötti időpontban is nagyon kedvezőek voltak, mert Magyarország ellen csak 6 hadosztály és 1 gyorsan mozgó hadosztály vonult fel és erőinek zöme teljesen le volt kötve a németekkel és az erőszakosan fellépő lengyelekkel szemben.

3.3.1. A határvédelmi erők csoportosítás a magyar határon

A határvédelemben résztvevő hadosztályok védelmi körletének szélessége megközelítően a következő volt: a 9. hadosztály 170 km (Duna határ), 10. hadosztály 160 km.

A 11. hadosztály 150 km, a 12. hadosztály 180 km. A 3 gyalog ezreden kívül a 10. és 11. sorhadosztály kötelékében még 1-1 határőrzászlóalj is volt.

A határerődítések csak a 10. és 11. hadosztály védelmi körletében voltak kiépítve, a 12. határőr-kerület körletében építésük folyamatban volt.

A csehszlovák határvédelem két leggyöngébb szakasza kétségtelenül a 9. hadosztály körlete (Duna szakasz), valamint az 12. sorhadosztály körlete (Ruszinföld) volt. E rendkívül széles hadosztály körletek következményé volt az, hogy a magyar határon az összes hadosztályok mindhárom gyalog ezrede az első vonalban feküdt. A hadosztályparancsnokságoknak nem rendelkeztek tartalékkal.

Az egyes gyalog ezredekben belül általában kettő zászlóalj volt az első vonalban, egy zászlóalj pedig tartalékban 5–6 km-re az első vonal mögött. Ugyanígy álltak fel az egyes századok is, zászlóalj tartalék nem volt. Kivétel alig akadt. A védelmi csoportosítás így dogmatikus és merev volt. A gyalog ezredekben belül a tartalék zászlóalj 2–3 hetenként váltotta az első vonalban fekvő zászlóaljakat.

Az első vonalban fekvő zászlóaljak a határerődítések övének 2. és 3. vonalát, míg az 1. vonalát az államvédelmi őrség osztagai tartották megszállva. Ahol ezek valamennyit megszállni nem tudták, ott az első vonalbeli zászlóaljakból iktattak közbe megszálló erőt. Az egyes beton géppuska fészkek megszálló ereje 6–8 fő volt 2–4 géppuskával, vagy golyószóróval. Lőszer, tartalék élelemadagok a betonfészkekben volt tárolva.

Az államvédelmi őrség osztagai által megszállt géppuskafészkekben általában (erődítés 1. vonala) 2 pénzügyőr, vagy csendőr és 4 tartalékos képezte a megszálló erőt kettő golyószóróval. A határerődítések 2. és 3. vonalát a csapat csak éjjel szállta meg nappal helység-, vagy sátoztáborban volt. A beton géppuskafészkek a hideg idő beálltával elviselhetetlen hidegnek bizonyultak és ebből kifolyólag sok megbetegedés történt. A beton géppuska fészkek páncélajtáinak lezárását a legénység sokszor megakadályozta. A nehéz gyalogsági tűzgépeket nem az erődökben, hanem a terepen vitték tüzelő állásba.

Legnagyobb nehézséget az erődítések megszállásánál a legénység nemzetiségi elosztása okozta. A szudétanémetek és lengyelek leszereléséig a megbízhatatlan nemzetiségeket

állították az első vonalakba, de közéjük kevés csehet és szlovákot is kevertek. Mögöttük csehek é szlovákok állottak azzal a feladattal, hogy tűz alá vegyék a magukat megadni szándékozókat. A németek és lengyelek leszerelése után a magyarokat is hátravonták és elől nagyrészt csehek és szlovákok állottak. Az államvédelmi őrség magyar tartalékait az osztagokban mindvégig meghagyták.

Az erődítések övében az egyes fészkek megszállásánál derült ki, hogy minden fészekbe csak 1-2 cseh jutott, míg a fészkek legénységének többi részéről feltételezhető volt, hogy nem harcol. Az alakulatokból több cseh előrevonása nem volt tanácsos, mert akkor azok maradtak ellenőrzés nélkül és hátra támadhatták volna a fészkeket. E körülmények készíthették a csehszlovák hadvezetőséget arra, hogy az erődítések vonalába kommunista és szociáldemokrata érzelmű (vörös) zászlóaljkat állítson be a csapatok ellenőrzésére.

A tüzérséget sematikusan osztották el. Minden gyalog ezredre általában 1 könnyű tüzérsztály és 1 közepes üteg jutott, melyet az átmenő útvonalaknál a hadtest tüzérségből erősítettek meg. A cseh tüzérség jó volt és a határerődítéseket támadó ellenségnek komoly nehézséget támaszthatott volna – vélték a magyar szakemberek.

3.3.2. Leváltások

A határvédelemben felvonult sorhadosztályok az 1938. május 21-i eseményeknél, mintegy két hónapig állottak a határon. Leváltásukról gondoskodni nem lehetett, mert az állományfelemeléskor a tartalék seregtesteket még nem állították fel.

Az 1938. szeptember 12–18-a között bekövetkezett állományfelemelés után a sorhadosztályok 1938. szeptember 21-én szállták meg újból a határt. Kevés kivételtől eltekintve ebben a helyzetben maradtak egészen 1938. november 6-áig, amidőn a cseh hadvezetőség a tartalék hadosztályokat az új határra előrevonta és a sorhadosztályok ezeken keresztül vonultak egy rövid időre helyőrségeikbe. 1938. november 10–15-e között leszerelték a magyarokat és egyes idősebb tartalékos évfolyamokat, újabb csehszlovák pótlásokat vettek fel és 1938. november 16–19-e között leváltották az új határon álló tartalék hadosztályokat. Utóbbiak alakulatai a magyar légénység és az idősebb évfolyamok leszerelése végett a póttestekhez vonultak.

Az osztály erősségre leolvadt tartalék csapattesteket azután a magyar támadás hírére előrevonták az új határra és tartalékként, vagy az új határ megszállásában használták fel őket, hogy a soralakulatok védelmi körletének területét csökkentsék.

Felvidéken közel 95%-ban tartalékosokból álló tartalék hadosztályokat a cseh hadvezetőség nem merte az első vonalban alkalmazni, és ha az mégis bekövetkezett, úgy ez csak nagyon rövid időre történt.

3.3.3. Kémelhárítás és rejtés

Elvileg minden menet, vagy gépkocsi szállítás éjjel történt. A vasúti szállításokat napszakra való tekintet nélkül hajtották végre. A szállítások és csapatmozgások felderítése rendkívüli nehézségekkel járt egyrészt a nagymérvű kémelhárító rendszabályok miatt, másrészt mert a csapatszállítások teljesen összekeveredtek a nemzetiségek elosztásából és keveréséből eredő állandó szállításokkal.

A magyar katonai hírszerzés csak a katonaszökevények folyamatos kihallgatásából tudta megállapítani a négy Felvidéki hadosztálynak 1938. szeptember 30.–november 3-a között Cseh-Morvaországba való szállítását. Ennek megállapítása is már csak akkor sikerült, midőn e hadosztályok már visszaérkeztek a Felvidékre.

Az összes alakulatok századtól felfelé „fedőnevet” kaptak. A fedőnevek megállapítása után, az alakulatok megnevezése kizárólag fedőnevekkel történt. A csapattestek számozá-

sát a ruházatról eltűntették, a legénységgel nem közölték alakulatának számát, úgyhogy a tartalék alakulatok legénysége az ezredének számát nem is ismerte. A titoktartás megszervezésére jellemző, hogy még a tisztek sem ismerték parancsnokságaik álláspontját.

3.4. A leszerelés

A tartalékos legénység szudétánémetek elbocsájtása és az az új határokra bekövetkezett visszavonulás után, mind erősebben kérte, sürgette leszerelését, mivel ezt a hadvezetőség halogatta, zendülések törtek ki. Ezeket a karhatalommal sikerült mindenütt elfojtani. A tisztikar mégis elérte azt, hogy a felszerelés elraktározásának befejezéséig a tartalékosok visszamaradtak.

Leszerelték 1938. november 6–26-a között a magyar legénységet is és a tartalékos évfolyamokat, kivéve az I. tartalék 5 legfiatalabb évfolyamát (az 1910, 1911., 1912., 1913., 1914. születési évfolyamokat). A leszerelés nem folyt le rendesen. A póttettek átköltözésével és a visszavonulás következtében a tartalékosok polgári ruhái elkallódtak. Egyes alakulatok a tartalékosokat egyenruhában, mások alsóneműben bocsátották el. A leszerelést úgy hajtották végre, hogy a tartalék alakulatok legénységét a mozgósítási állomásokra összevonták, ahol felszerelésüket leadták. Ez kisebb-nagyobb nehézségekkel, a legénység türelmetlen és fegyelmetlen magatartása mellett lassan ment végbe. Az anyag összegyűjtése és tárolása nagy nehézségekbe ütközött, mert a leszerelés összeesett a kiürített terület hadianyagának hátraszállításával. Így egyes vasúti csomópontokon pl.: Szereden, Zsolnán, Iglón, Zólyomban felhalmozódtak a katonai anyagok.

A cseh hadsereget, amely a korszak technikailag legjobban felszerelt hadserege volt és a kiépített erődrendszer, amely az „ösi cseh föld” megtartását szolgálta a politikai vezetés nem merte bevetni a nemzetközi konfliktusba, mint végső érvet. Így nem tudjuk, hogy hogyan szerepelt volna, a hadsereg és az erődrendszer. Csehszlovákia felbomlott, Szlovákia független lett, Cseh-Morvaország betagozódott a német élettérbe, hiszen történelmileg a Cseh királyság a német-római szent birodalom része volt, sokáig.

Jegyzetek

1. Suba János (2014): Csehszlovákia „katonapolitikai” helyzete és az országerődítés 1918–1938. Közép-Európai Közlemények. VII. évf. 3–4. szám. 2014/3–4. No. 26–27., 107–119. old.
2. Suba János (2016): A csehszlovák erődrendszer Magyarországi szakasza Előadás a VIII. Több nemzetiségű államok keletkezése és felbomlása Közép-Európában, konferencián 2016. márc. 4. Szeged.
3. Levéltári források bizonyítják, hogy eredményesen működtek, mert a magyar rendvédelmi szervek több ízben nyomukra bukkantak. HIL. HM. eln. 1935/314 275.
4. A mozgósítás, egy ország haderejének és védelmi erőforrásainak háborús készenlétbe helyezése támadásra vagy közvetlenül várható, vagy már bekövetkezett támadással szemben. Lehet általános, amikor a haderő összes elemeire vonatkozik, és részleges, amikor csak meghatározott alakulatokat mozgósítanak. Lehet nyílt vagy rejtett. Mozcósítás esetén a haderőt a békebeli keretálmányról háborús szintre töltik fel, behívják tartalékosokat, szabadságolt katonákat. Felszabadítják a gazdaság háborús célokra tartalékolt készleteit, és a gazdaságot hadi gazdálkodásra állítják át. A már nyilvántartott belső ellenzéki erőket, ellenséges ügynököket letartóztatják, internálják, és más egyéb rendszabályokat léptetnek életbe. (Suba J.)
5. Csehszlovákia kommunista pártjának története Bratislava 1962. 460. old.

Felhasznált irodalom

- Balga, J. (2009): A rendőrség és határőrség integrációjának tapasztalatai a volt Csehszlovákiában. A szlovák határrendészeti szervek helyzete és tevékenysége. In: Határrendészeti tanulmányok 2009/3. különszám 25–30. old.
- Barto J. (1972): Boj o hranici v roce 1938 na severní Moravě. In: Severní Morava 23. 3–12. old.
- Bosl, K. (1975): Die demokratisch-parlamentarische Struktur der ersten Tschechoslowakischer Republik. München. 393–416. old.
- Chvojka, C. (1964) : Poznámky k hospodářské problematice cs.pevnostního systému v tricáty letech. In: Historie a vojenství 1964.c 5.
- Csüllög G. (2010): A Kárpát-medencei államter problémái Trianon után. In: Közép-Európai Közlemények III. évf. 4. sz. (No 11.) 56–61.old.
- Csüllög G (2012): Áramlási terek és államhatárok Közép-Európában – Magyarország történeti térhelyzetének áttekintése. In: Közép-Európai Közlemények V. évf.1. sz. (No. 16.) 7–14. old.
- Csehszlovákia kommunista pártjának története Bratislava 1962.
- Denkschrift über die Tschechoslowakische landesbefestigung Berlin 1941.
- Dokumenty o vojenské politice KSC v letech 1930-1945. Praha 1971.
- Durdik, J. –Holub, O–Karliczky, V. –Nemecek, V.(1966):-Sáda M.: Umlčené zbrane zbrojni výroba 1918–1939. Praha.
- Fetka J. (1971): Obrana hranic západních Čech ve tricátých letech. In: Minulostí západoceského Kraje VIII.
- Fetka J.(1971): Organizace obrany hranic severní Moravy ve tricátých letec . In: Jizní Morava 21.
- Fetka J. (1972): Organizace obrany hranic severní Moravy ve tricátých letec . In: Jizní Morava 8, 110–119. old.
- Gulyás L. (2008/a): Edvard Benes. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Gödöllő-Máriabesnyő.
- Gulyás László (2008/b): Beneš statesman or charlatan? The plans and the reality 1908–1948. Corvinus Publishing. Toronto–Buffalo.
- Gulyás László (2016): A Horthy-korszak külpolitikája 4. A revíziós sikerek 1. A Felvidék és a Kárpátalja visszatérése 1937–1939. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.
- Hauner, M.: Zárí 1938: kapitulovat ci bojovat. In: Svesreiti 13. 151–176. old.
- Klimes J. (1971): Názy ceskoslovenských pevnostních objektu vybudovaných v letech 1936–1938 In: Zpravodaj místopisné komise CSAV 12, 1971,c 1-2.
- Kostrba–Skalicky, O. (1979): Bewaffnete Ohnmacht: Die Tschechoslowakische Armee 1918–1938. In: Die Erste Tschechoslowakische Pepublik als mulinationaler parteienstaat. München–Wien. 439–527. old.
- Moravec, E. (1938): Dvacat let ceskoslovenské armády v osvobozeném state Praha.
- Moravec, E. (1941): Das Ende d. Benes-Republik-Die Tschechoslowakische Krise 1938. Prag.
- Müller-Hillebrandt, B. (1954): Das Heer 1935–1945. Bd. I. Das Heer bis zum Kriegsbegin Darms-tadt.
- Nesvadba, F.: Cs. burzoani armada a obrana zeme proti agresii fasistického Nemacka v roce 1938 I–II. In: Historie a Vojenství 1983.1. 101–121. p.,1983. 2. 3–20. old.
- Nesvadba, F. (1983): Cesta cs. burzoaní armády k Mnichovu I–II.In: Historie a Vojenství.
- Pasák T. (1964): Ozbroyená akce sudetonemeckého freikorpsu na Chebsku pred Mnichovem r. 1938. In: Minulostí Západoceského kraje, Plzen.
- Sander R.: Organizacní a dislokacní vyvoj cs. armády v letech 1918-39. In: Sbornik archiních prací 1985.c. 1.
- Suba J. (2004): A kisantant államok határmenti erődvonalai (hatalmi-politikai katonai összefüggései) In: „Gyepük, várak, erődítmények és egyéb honvédelmi létesítmények a Kárpát-medencében (895–1920) (szerk: Dr. Frisnyák S. –Dr. Csihák Gy.) Nyíregyháza–Zürich. 205–215. old.
- Suba J. (2014): Csehszlovákia „katonapolitikai” helyzete és az országerődítés 1918–1938. Közép-Európai Közlemények. VII. évf. 3–4. szám. 2014/3–4. No. 26–27., 107–119. old.

Suba J.: A csehszlovák erődrendszer Magyarországi szakasza. Előadás a VIII. Több nemzetiségű államok keletkezése és felbomlása Közép-Európában, konferencián 2016. márc. 4. Szeged.
Vojenské dejny Československa III. díl. (1918–1939) Praha 1987.
Sbírka Zákonu a nařízení Republiky Československé. roc. 1924–1939.
Zgórnjak, M. (1979): Sytuacja militarna Europy w okresie kryzysu politycznego 1938. Warszawa.

Levéltári források

Hadtörténeti Levéltár: Honvédelmi minisztérium és a Vezérkari Főnökség iratai
HIL. VKF. 1933/123 148.
HIL. VKF. 1936/121 112.
HIL. HM. eln. 1935/222 172.
HIL. HM. eln. 1935/314 275.